

Mestarin paluu

EEVA LENNON

Finanssikriisi on muuttanut rajusti ideologista ilmapiiriä varsinkin anglosaksisissa maissa. Uusliberalismin eli uusklassisen talousteoriaan kuuluva dogmaattinen usko markkinoihin ja niiden itseään korjaavaan voimaan on romahtanut. Paluu keynesiläisyyteen on tapahtunut ainakin osittain: sen suosiman kysynnän säätelyn avulla on yritetty selvittää kriisistä, Euroopassa ei tosin monen mielestä kylliksi. Myös ajan maineikkaimmat taloustieteilijät, nobelistit Joseph Stiglitz ja Paul Krugman, ammentavat vuonna 1946 kuolleen brititaloustieteilijän perinteestä.

Mutta kuka ja mikä oli miehiään tuo englantilainen taloustieteilijä, jonka nimeen on taas alettu vanhoja? Siitä antaa selkeimmän kuvan tunnetun taloustieteilijän ja Keynesin elämäkerturin professori Robert Skidelskyn teos *Keynes. The return of the Master*.

Keynes, kuten aikanaan Adam Smith tai Marx tai nykyään intialaissyntyinen nobelisti Amartya Sen, oli paljon enemmän kuin pelkkä taloustieteilijä. Hän oli myös poliittinen ja yhteiskunnallinen ajattelija ja taiteita rakastava boheemi, joka kuului kirjailijoiden ja intellektuellien luomaan Bloomsburyn ryhmään.

John Maynard Keynes arvosteli Marxin tavoin ankarasti kapitalistista yhteiskuntaa. Mutta sosialisti hän ei ollut, ja hänen neuvostososialismin kritiikkinsä oli murskaavaa. Keynes edusti jonkinmoista keskitietä, hän uskoi yksityisomaisuuteen ja näki kapitalismin ja sen desentralisaation välttämättömänä edellytyksenä demokratialle. Mutta samalla hän halusi lievittää sen haittoja suhdanteita tasoitamalla.

Kapitalismin ja taloustieteen tehtävänä oli pelastaa ihmiset köyhyydestä. Talous ja omaisuuden kasaaminen ei Keynesille ollut itseisarvo, se takasi vain tien hyvään elämään, taidenautintoihin ja tiedon hankkimiseen.

Politiikassa hallitusten tehtävänä oli taata täystyöllisyys, vakaat olot, harmoninen yhteiskunta ja tasapainoinen talous, suojella kansalaisia sokeilta ja mikäli mahdollista myös sodilta. Hän uskoi evoluutioon eikä kaaosta ja väkivaltaa aiheuttaviin vallankumouksiin.

***

Mutta paneutukaamme perusteellisemmin John Maynard Keynesin suorittamaan vallankumoukseen taloustieteessä. Kun Keynes alkoi näitä asioita ajatella 20-luvulla, maailmaa hallitsi Adam Smithin liberaali

eli klassinen talousteoria. Se uskoi markkinoihin mekaanisena itseään säätävänä voimana. Se oli luonnontieteiden ja painovoimalain keksijän Isaac Newtonin innoittamaa. Markkinoilla toimi homo economicus, joka käyttäytyi aina rationaalisesti.

Keynesille taloustiede ei ollut luonnontiede vaan ns. moraalinen tiede. Taloustieteilijän tuli olla hiukan myös matemaatikko, historioitsija, valtiomies ja filosofi. Hän kiisti, että talous tai markkinat voisivat toimia mekaanisesti niin kuin painovoimalaki. Klassikoille, jotka inttivät, että pitkällä aikavälillä markkinat kyllä korjaavat itsensä, Keynes tuiskautti tuon kuulun lauseensa: ”Pitkällä aikavälillä olemme kaikki kuolleita”.

Adam Smithistä alkaen klassinen teoria perustui varojen niukkuuden idealle. Tärkeintä Keynesin mielestä oli tarjonnan puoli: taloudellisen organisaation tehtävänä oli huolehtia, että tuotantoa oli tarpeeksi ja sitä tuotettiin mahdollisimman tehokkaasti ja halvalla. Kysynnästä ei ollut pulaa. Adam Smithin ”Wealth of the Nations” vuodelta 1776 esitti, että kilpailevat markkinat olivat tehokkain tuotantotapa: ”markkinoiden näkymätön käsi” pakottaa tuottajat oman etunsa nimissä tuottamaan tehokkaasti koko yhteis-

kunnan eduksi. Hallituksen tehtävät rajoittuivat puolustukseen ja lain ja järjestyksen ylläpitämiseen.

1930-luvun suuri talouspula vaikutti voimakkaasti Keynesin ajatteluun. Hän näki, että kysymys ei enää ole niukkuudesta, vaan suuri talouspula oli yltäkylläisyyden kriisi ja ongelmana oli kysynnän vähyys. Kysyntä oli muuttunut talouselämässä ratkaisevaksi tekijäksi. Hallituksen tehtävänä oli siksi säädellä kysyntää joko veroilla tai julkisilla investoinneilla. Tuotannon puoleen ei sen sijaan ollut syytä puuttua, se jääkööt markkinoille.

Klassisen teorian mukaan markkinoiden osapuolet toimivat rationaalisesti. Homo economicuksella oli täysi tieto tulevista tapahtumista tai niiden mahdollisuuksista. Tämä tarkoitti, että riskin saattoi mitata, ja sijoittaja oli suurin piirtein samassa tilanteessa kuin vakuuttaja. Keynes uskoi kyllä, että ihmiset voivat toimia rationaalisesti, mutta he joutuvat tekemään valintansa suuressa epätietoisuudessa. Hyvän taloudellisen johdon tehtävänä on minimoida epävarmuustekijät.

Ennen kuolemaansa Keynes loi vielä vakaisiin valuuttoihin perustuvan kansainvälisen Bretton Woods -järjestelmän, jossa valuutat ripustettiin dollarin arvoon. Se romahti vuosien 1971 ja 1973 välillä, ja valuutat pantiin kellumaan vapaasti markkinoille.

Keynesiläisyys haaksirikkoutui lopullisesti 1970-luvun öljykriisiin, jolloin öljyntuottaja-

järjestö Opec yhtäkkiä monenkertaisti öljyn hinnan. Kriisi loi uuden ilmiön: työttömyyden ja inflaation yhdistelmän eli ns. stagflaation. Keynesiläiset eivät osanneet reagoida kyllin nopeasti uuteen haasteeseen. Siihen väliin pääsi monetaristi ja uusliberaali Milton Friedman, joka oli osannut ennustaa stagflaation. Ronald Reagan ja Margaret Thatcher alkoivat toteuttaa näitä ideoita politiikassa. Suuren talouspulan opetukset unohdettiin.

Uuskeynesiläisyys syntyi 1980-luvulla, kun joukko taloustieteilijöitä Joseph Stiglitzin johdolla nousi kapinaan Reaganin ja Thatcherin politiikan aiheuttamaa suurtyöttömyyttä vastaan. Uuskeynesiläiset hyväksyivät valtion toimenpiteet työttömyyden vähentämiseksi, koska markkinat eivät reagoineet kyllin nopeasti ja työttömyys saattoi jatkua sitkeänä olettettua paljon pitempään.

Uuskeynesiläiset eivät tyydy yksinomaan tarjonnan puolen korostamiseen, heidän malleissaan sekä kysynnän että tarjonnan puolen sokit voivat aiheuttaa työttömyyttä. Aidot keynesiläiset eli ns. jälkikaynesiläiset eivät hyväksy uuskeynesiläisten kompromisseja uusliberalismin kanssa.

* * *

Klassisen teorian kannattajat uskovat, että keynesiläisyys ja siihen liittyvät valtion toimet tuhoavat kapitalismin dynamiikan. Keynesin mielestä kapitalismin dynamiikkaa haittasi pelko ja epävarmuus, joiden hoi-

toon hän keksi lääkkeensä. Mutta kumpi siis on oikeassa?

Skidelsky vertaa maailmantaloutta täysiverisen keynesiläisyyden valtakaudella eli vuodesta 1951 vuoteen 1973 ja uusklassikkojen valtakautta, joka alkoi Reaganin ja Thatcherin hallituskauden alussa vuonna 1980 ja päättyi ilmeisesti vuoden 2008 rysäykseen. Keynesiläisyyden aikakaudella vallitsi täystyöllisyys varsinkin Euroopassa. Taloudellinen kasvu oli keskimäärin 1,6 prosenttia suurempi kuin uusliberaalien valtakaudella. Taloustaantumia ei keynesiläisyyden kaudella ollut, uusliberaalien valtakaudella niitä on ollut useita.

Edes inflaatio ei vastoin mytologiaa ollut juuri sen nopeampaa kuin uusliberaalien vaikutuskaudella, vaikka kilpailu oli keynesiläisellä kaudella paljon heiveröisempää. Bretton Woods -järjestelmän vakaat valuutat vakauttivat ilmeisesti myös hintoja. Keynesiläisten valtakaudella tulonjako ja hyvinvointivaltion luominen johtivat tasa-arvoisempaan yhteiskuntaan.

Mutta ehkäpä keynesiläisen ajan tehokkaampi kapitalismi johtui jostain muusta syystä kuin Keynesin teorioiden toteutuksesta? Skidelsky käsittelee tätäkin mahdollisuutta, mutta torjuu sen: kapitalismi menestyi professorin käsityksen mukaan paremmin, koska keynesiläinen politiikka, jolla minimoitiin epävarmuutta ja ylläpidettiin täystyöllisyyttä ja vakaata yhteiskuntaa, rohkaisi liike-elämää sijoittamaan.